

Огляд фондів Державного архіву Волинської області з проблеми «Шкільництво на Волині у міжвоєнний період»*

act, Volyn province, district, education, school, gymnasium, seminary, school inspectorate, declaration, parental committee, guardian commission, pre-school education.

Держархів Волинської області містить достатню кількість різноманітних матеріалів для дослідження освіти в краї у 1920–1930-х рр.

Ключові слова: Держархів Волинської області, архів, фонд, справа, Волинське воєводство, повіт, освіта, школа, гімназія, семінарія, шкільний інспекторат, декларація, батьківський комітет, опікунська комісія, дошкільна освіта.

Kots L. I. Review of Volyn Region State Archives' Funds on the „Schooling in Volyn During the Interwar Period” Problem.

State Archives of Volyn Region contain a sufficient number of various materials for the study of education in the province during 1920–1930's.

Key words: State Archives of Volyn Region, archive, fund,

Постановка проблеми. Формування національної самосвідомості підрастаючого покоління неможливе без вивчення та знання історії держави, краю, населеного пункту, своєї родини. Аналіз подій у певні історичні моменти і на певній території на підставі архівних документів дає змогу чітко зрозуміти проблематику, особливості розвитку певної адміністративної одиниці, окремих галузей освіти, культури, науки.

Вивчення педагогічними працівниками досвіду минулого, організації процесу навчання в навчальних закладах, системи освіти, співпраці педколективу з учнівським колективом, батьками, батьківськими комітетами, опікунськими комісіями може стати одним зі шляхів самовдосконалення педагогів. Вивчення джерельної бази міжвоєнного часу на Волині потребує знання польської мови.

Метою статті є висвітлення і популяризація документів Національного архівного фонду з історії освіти та шкільництва Волині у міжвоєнний період.

Виклад основного матеріалу. Державний архів Волинської області у сховищах зберігає документи, які мають наукову, культурну та історичну цінність і віднесені до Національного архівного фонду. Документи відображають соціально-політичний, економічний і культурний розвиток краю, який у певні історичні періоди входив до складу різних держав.

Станом на 1 січня 2017 року в Держархіві області нараховується 4864 фонди, у яких зосереджено 1 196 328 одиниць зберігання, з них 423 фонди періоду до 1939 року.

Згідно з Ризьким мирним договором, підписаним у 1921 році, західні повіти Волинської губернії відійшли до складу Польщі. Створено Волинське воєводство з центром у м. Луцьку, яке існувало до вересня 1939 року. Територія воєводства значно відрізнялася від території сучасної Волинської області. На теренах воєводства створено дев'ять повітів: Володимирський, Дубенський, Горохівський, Ковельський, Кременецький, Луцький, Любомльський, Острозький, Ровенський. Згодом – 11 повітів: Володимирський, Дубенський, Горохівський, Здолбунівський, Ковельський, Костопільський, Кременецький, Луцький, Любомльський, Ровенський, Сарненський. Про розвиток Волині в цей період можна дізнатися з документів 297 фондів, які вигідно вирізняються повнотою комплектування і відображають найрізноманітніші аспекти історії воєводства – суспільно-політичний і економічний стан, релігійне життя, розвиток окремих галузей промисловості, сільського і лісового господарства, торгівлі, будівництва, культури й освіти.

* Додатки – на CD номера.

Друга світова війна негативно відобразилась як на матеріальній, так і на документальній складовій архіву. За час окупації Волинської області з 22 червня 1941 року по 21 липня 1944 року було знищено, вивезено за межі України 1 млн 163 тис. 947 одиниць зберігання.

Про стан освіти та навчальних закладів Волинського воєводства можна дізнатися з частково збережених 32 фондів архіву. Серед них: Українська парламентарна репрезентація Волині (Ф-60), Волинське воєводське управління (Ф-46), повітові староства Волинського воєводства – Луцьке (Ф-36), Ковельське (Ф-178), Горохівське (Ф-182), Любомльське (Ф-183), Володимирське (Ф-246) і Камінь-Коширське повітове староство Поліського воєводства (Ф-337), 24 фонди установ освіти та навчальних закладів, у яких зосереджено 10 763 справи. Переважна більшість документів складена польською мовою.

Одним з основних є фонд Ф. 454 – Кураторіум Волинського шкільного округу, 1921–1932 рр., / Кураторіум Луцького шкільного округу, 1932–1937 рр. / Кураторіум Волинського шкільного округу, 1937–1939 рр., який до грудня 1922 року знаходився в м. Луцьку, а згодом – у м. Ровно Ровенського повіту Волинського воєводства. Загальна кількість справ – 4556 за 1920–1939 роки. Справи сформовано у два описи.

В описі № 1 зосереджено 3805 справ за 1920–1939 роки: це особові справи службовців кураторіуму, шкільних інспекторів, директорів, учителів шкіл воєводства.

В описі № 2 зосереджено 751 справу за 1920-ті – 1939 роки. Це: організаційно-розпорядча документація Міністерства віросповідань і освіти, Міністерства фінансів, кураторіуму щодо організації шкіл, бібліотек, літніх таборів, екскурсій, проведення курсів для вчителів, із фінансових, кадрових питань та ін.; документи про роботу приватних шкіл; листування зі шкільними інспекторатами, гімназіями, школами щодо будівництва шкіл, забезпечення їх підручниками, з фінансових та кадрових питань; планово-звітна документація фінансово-господарської діяльності кураторіуму, шкільних інспекторатів, гімназій, сільськогосподарських і професійних шкіл; статистична документація про початкові, семирічні школи, національний склад учнів та вчителів; документи про призначення, переміщення та звільнення вчителів; списки вчителів навчальних закладів; особові рахунки, відомості на видачу платні вчителям, відомості про призначення їм тарифних розрядів; особові картки та анкетні дані вчителів; атестати зрілості, свідоцтва випускників гімназій.

Цікавими є декларації жителів, зібрані при проведенні шкільного плебісциту про мову навчання у школах (1925 р.).

Не менш вагомим є фонд Ф. 38 – Луцький шкільний інспекторат Кураторіуму Волинського шкільного округу, з 1932 р. – Луцького шкільного округу, з 1937 р. – Волинського шкільного округу, м. Луцьк

Волинського воєводства. Загальна кількість справ – 1843 за 1921–1939 роки. Всі вони включені в один опис. Це: організаційно-розпорядча документація Міністерства віросповідань і освіти, Кураторіуму Волинського шкільного округу про освітньо-виховну роботу, з кадрових, адміністративних та фінансово-господарських питань; протоколи з'їздів, конференції директорів державних та приватних шкіл м. Луцька, учительських конференцій Луцького повіту; протоколи засідань педагогічних рад шкіл м. Луцька; протоколи батьківських зборів шкіл Луцького повіту; програми культурно-освітньої роботи, позашкільної освіти, планово-звітна документація з адміністративних, фінансово-господарських та кадрових питань; звіт про роботу інспекторату, про перевірку шкіл, дошкільне виховання, позашкільну освіту, діяльність молодіжних організацій Луцького повіту; листування про будівництво, відкриття та ремонт шкіл, викладання російської та української мов, позашкільне навчання, про дозвіл на утримання приватних шкіл, виділення земельних ділянок для шкіл, із кадрових та фінансових питань; статистичні дані щодо кількості вчителів, керівників шкіл, про роботу і керівників позашкільної освіти, діяльність бібліотек; особові справи вчителів; відомості на видачу платні вчителям; свідоцтва учнів; списки шкіл, дитячих садків; списки завідуючих та вчителів шкіл, членів учительської організації «Огніско», школярів.

Стосовно фонду Ф. 349 – Ковельський повітовий шкільний інспекторат, м. Ковель Ковельського повіту Волинського воєводства слід зазначити, що в ньому лише три справи за 1920–1922 роки. В них зосереджено документи (повідомлення, рішення, декларації) Ковельського шкільного інспекторату про прийняття та звільнення вчителів і копії платіжних відомостей директорів, учителів шкіл м. Ковеля і повіту.

Окремо виділимо фонд Ф. 71 – Луцька приватна учительська семінарія ім. Г. Коллонтая, м. Луцьк Волинського воєводства. Загальна кількість справ – 655 за 1924–1939 рр., які включено в опис № 1. Це: директивні вказівки Міністерства віросповідань та освіти, Кураторіуму Волинського шкільного округу, Головного правління товариства вчителів середніх та вищих шкіл з організаційних, методичних та фінансових питань; протоколи засідань педагогічної та наглядової рад, екзаменаційної комісії, батьківського комітету; статuti семінарії; статут товариства вчителів середніх та вищих шкіл; документи (статут, протоколи загальних зборів, фінансові звіти, списки) про роботу товариства опіки над семінарією; правила для класних керівників семінарії; планово-звітна документація про роботу педагогічної ради, опікунської комісії, комітетів учнівських організацій та гуртків; листування з методичних, господарських та кадрових питань; фінансово-звітна документація; статистичні відомості про національний склад і кількість учнів семінарії, гімназії та школи; анкети учнів; екзаменаційні роботи випускників; списки

Методичні публікації

вчителів, учнів; особові справи вчителів; відомості на видачу платні службовцям семінарії і школи.

У сховищах архіву знаходяться на зберіганні сім фондів луцьких гімназій.

Ф. 6 – Луцька чотирикласна чоловіча гімназія, 1895–1898 рр. / Луцька шестикласна прогімназія, 1898–1908 рр. / Луцька чоловіча гімназія, 1908–1920 рр., м. Луцьк Луцького повіту Волинської губернії. Загальна кількість – 394 справи за 1895–1921 рр., які включено у два описи.

Опис № 1 містить їх 313 за 1905–1921 рр. Це: циркулярні розпорядження Міністерства народної освіти, попечителя Київського навчального округу про викладацький склад, забезпечення вчителів, навчальних закладів, положення про стипендії; протоколи засідань педагогічної ради, господарського комітету; звіти про роботу та стан гімназії; документи про прийом до гімназії, складання екзаменів, перевід учнів з інших навчальних закладів; відомості про успішність учнів, про вартість навчання одного учня в гімназії; справи про організацію та протокол засідання батьківського комітету; листування з попечителем Київського навчального округу та іншими установами про відкриття та закриття паралельних класів у гімназії, військову повинність, трудову діяльність працівників, поповнення бібліотеки періодичними виданнями, екскурсії, з адміністративно-господарських та фінансових питань; журнал реєстрації вихідної кореспонденції; планово-звітна документація.

В опис № 2 включено 81 справу за 1895–1908 рр.: загальні відомості про успішність та поведінку учнів, хронологічний каталог бібліотеки.

Ф. 12 – Трикласна торгова школа спільного навчання, 1920–1935 рр. / Луцька торгова гімназія, 1935–1939 рр., м. Луцьк Волинського воєводства. Загальна кількість справ – 455 за 1920–1940 рр., які сформовано у два описи.

В описі № 1 зосереджено 135 справ за 1922–1926, 1931–1940 рр. Це: протоколи засідань педагогічної ради та випускних екзаменів; класні журнали, особові справи та свідоцтва учнів школи; списки учнів; заяви про вступ до школи.

В опис № 2 включено 320 справ за 1920–1939 рр. – особові справи учнів.

Ф. 20 – Луцька єврейська гімназія ім. Мойсея Глікліха, м. Луцьк Волинського воєводства. Загальна кількість справ – 82 за 1923–1939 рр., зосереджені в одному описі. Це листування з Кураторіумом Луцького шкільного округу, протоколи екзаменів, річні оцінки учнів, атестати зрілості, списки учнів.

Ф. 69 – Луцьке приватне жіноче училище 2-го розряду А. М. Коленко, 1898–1902 рр. / Луцька прогімназія А. М. Коленко, 1902–1903 рр. / Луцька жіноча гімназія А. М. Коленко, 1903–1934 рр., м. Луцьк Луцького повіту Волинської губернії, з 1921 р. – Волинського воєводства. Загальна кількість справ – 74 за 1902–1934 рр., зосереджені в одному описі. Це: циркулярні розпорядження, листування попечителя Київського навчального округу про нові зразки

атестатів, свідоцтв та ін.; протоколи засідань педагогічної ради, піклувальної ради, батьківського комітету; повідомлення з кадрових питань; списки та особові справи викладачів; відомості на видачу платні викладачам; списки вчителів, нагороджених медалями, учнів, яких опікав батьківський комітет; прохання батьків учнів гімназії про звільнення їх від оплати за навчання.

Ф. 70 – Луцька державна гімназія ім. Т. Костюшка, м. Луцьк. Загальна кількість справ – 1474 за 1918–1939 рр., які зосереджено у двох описах.

В описі № 1 – 1472 справи за 1918–1939 рр.: циркуляри, директивні вказівки Міністерства віросповідань та освіти, Міністерства фінансів, Кураторіуму Волинського шкільного округу про обов'язкове вивчення української мови (1927–1928), підвищення кваліфікації вчителів, про позашкільну освіту, військову підготовку та фізичне виховання учнів, методику викладання латинської мови, оплати навчання, з організаційних, методичних, господарських, кадрових питань, про вивчення католицької релігії; книги наказів і розпоряджень директора гімназії; протоколи засідань педагогічної ради, методичних нарад, батьківських зборів; планово-звітна документація; листування з Кураторіумом Волинського шкільного округу щодо організаційних, господарських, фінансових, кадрових питань; протоколи екзаменаційних комісій; методичні вказівки до проведення екзаменів; інструкція з проведення екзаменів на атестат зрілості, екзаменаційні листи; статистична звітність про роботу гімназії; фінансово-звітна документація; характеристики, особові справи, облікові картки вчителів; відомості на видачу платні вчителям; договори про роботу вчителів; свідоцтва про освіту учнів; списки вчителів та учнів.

В опис № 2 включено дві справи за 1937–1938 рр. – книга протоколів засідань педагогічної ради, комісій.

Ф. 72 – Луцька російська гімназія Луцького відділу Російського благодійного товариства в Польщі, м. Луцьк Волинського воєводства, крайні дати діяльності не встановлено. У фонді 29 справ за 1928–1937 рр., які зосереджені у двох описах.

В опис № 1 включено 26 справ за 1928–1937 роки. Це протоколи засідань предметних і класної комісії, батьківського комітету, батьківських зборів, класні журнали, листування з Луцьким відділом Російського благодійного товариства з адміністративних питань.

В опис № 2 включено три справи за 1925, 1927–1937 рр. – шкільні свідоцтва учнів, контрольні роботи учнів з латинської мови.

Ф. 73 – Луцька приватна чоловіча українська гімназія, 1921–1928 рр. / Луцька приватна змішана українська гімназія, з 1929 р. – Товариства ім. Лесі Українки, 1928–1931 рр. / Луцька приватна українська гімназія Товариства ім. Лесі Українки, 1931–1939 рр., м. Луцьк. Загальна кількість справ 223 за 1917–1939 рр., які включено в один опис: циркуляри, директивні розпорядження Кураторіуму Волинського шкільного округу з навчально-виховних питань; копія протоколу

пленарного засідання педагогічної ради; статuti гімназії, Луцького товариства ім. Лесі Українки, учнівських гуртків і православного братства Святого Архистратига Михаїла при гімназії; протоколи засідань предметних комісій, екзаменаційної комісії, батьківського комітету, управи Товариства ім. Лесі Українки; плани виховної роботи; програми викладання предметів, екзаменів; звіти про роботу гімназії; листування з Міністерством віросповідань і освіти, Кураторіумом Волинського шкільного округу, Товариством ім. Лесі Українки, українським педагогічним товариством «Рідна школа» в м. Львові з навчально-виховних, адміністративно-господарських, фінансових, кадрових питань; фінансово-звітна документація; статистична звітність; відомості про успішність учнів, про бібліотечний фонд гімназії; хроніка подій гімназії; алфавітний каталог книг бібліотеки гімназії; розклади уроків; особові справи викладачів; відомості на видачу платні працівникам гімназії; персональні справи, облікові картки, індивідуальні листи та картки медогляду учнів; журнали і табелі успішності учнів; свідоцтва про закінчення школи; атестати зрілості учнів; списки працівників гімназії, учнів.

Ф. 13 – Луцька професійна школа перепідготовки, м. Луцьк Волинського воєводства. Загальна кількість справ – 95 за 1925–1939 рр. Справи зосереджено в одному описі. Це: циркуляри Кураторіуму Волинського шкільного округу, накази директора школи з загальних питань, протоколи засідань педагогічної ради; листування з Кураторіумом Луцького шкільного округу, Луцьким шкільним інспектором, ремісничою палатою та іншими установами з навчально-виховних, адміністративно-господарських та фінансових питань; екзаменаційні роботи; класні журнали; особові справи та список учнів; свідоцтва про закінчення школи, метричні витяги; документи спілки польського Червоного Хреста при школі.

У фондах архіву є документи лише дванадцяти шкіл.

Ф. 14 – Луцька семикласна школа № 2 ім. Станіслава Яховича, м. Луцьк. Кількість справ – 123 за 1918–1939 рр., які включено в один опис: листування з Кураторіумом Луцького шкільного округу, Луцьким шкільним інспектором та іншими установами з навчально-виховних та адміністративно-господарських питань; класні журнали; протоколи приймання екзаменів екстерном; свідоцтва учнів; списки учнів.

Ф. 15 – Луцька семикласна школа № 3, м. Луцьк. Кількість справ – 155 за 1923–1939 рр., які включено в один опис. Це: циркуляри, розпорядження, повідомлення Кураторіуму Волинського шкільного округу, Луцького шкільного інспекторату; протоколи засідань педагогічної ради; класні журнали; книги оцінок та відомості успішності учнів; протоколи екзаменаційної комісії; листування з Луцьким шкільним інспектором, магістратом та іншими установами; свідоцтва учнів; списки вчителів, учнів.

Ф. 16 – Луцька державна жіноча початкова українська школа, 1918–1919 рр. / Луцька приватна змішана початкова українська школа, 1919–1921 рр. / Луцька приватна семикласна перша українська школа, 1921–1924 рр. / Луцька семикласна українська школа № 4, 1924–1940 рр., м. Луцьк Волинського воєводства, з 1939 р. – Волинської області. Загальна кількість справ – 219 за 1918–1940 рр., які включено в один опис. Це: розпорядження Кураторіуму Волинського шкільного округу, Луцького шкільного інспекторату; розпорядження директора школи із загальних питань; протоколи засідань педагогічної ради; відомості про успішність учнів; класні журнали; листування з Кураторіумом Волинського шкільного округу, Луцьким шкільним інспектором, магістратом м. Луцька з навчально-виховних та адміністративно-господарських питань; хроніка подій у школі; свідоцтва учнів; санітарні книги школи; списки учнів.

Ф. 17 – Луцька семикласна жіноча школа № 7 ім. Марії Конопницької, м. Луцьк. Загальна кількість справ – 65 за 1920–1921, 1926–1927, 1931–1939 рр., які включено в один опис. Це: циркуляри, розпорядження Міністерства віросповідань і освіти, Кураторіуму Луцького шкільного округу, Луцького шкільного інспекторату; розпорядження директора школи із загальних питань; листування з Міністерством віросповідань та освіти, Луцьким шкільним інспектором, магістратом м. Луцька з навчально-виховних та адміністративно-господарських питань; текстові звіти про роботу школи; документи про роботу батьківського комітету та гуртка сприяння будівництву загальноосвітніх шкіл; протоколи засідань молодіжного гуртка; оцінки, відомості успішності та журнал відвідування школи учнями; хроніка подій школи; шкільні свідоцтва, облікові картки учнів; списки учнів; заяви батьків про прийом до школи та про звільнення від оплати за навчання.

Ф. 18 – Луцька чеська приватна початкова школа, м. Луцьк, 46 справ за 1929–1939 рр., які включено в один опис. Це класні журнали, книги обліку успішності учнів, особові анкети учнів.

Ф. 19 – Луцька семикласна школа № 6, м. Луцьк. 149 справ за 1925–1939 рр., які включено в один опис: циркуляри Міністерства віросповідань і освіти, Кураторіуму Волинського шкільного округу, Луцького шкільного інспекторату; протоколи засідань педагогічної ради; листування з Кураторіумом Луцького шкільного округу, Луцьким шкільним інспектором із навчально-виховних та фінансових питань, про діяльність школи; класні журнали; книги обліку успішності учнів; оцінки учнів; списки учнів.

Ф. 21 – Луцька єврейська приватна змішана початкова школа ім. Шолома Алейхема, м. Луцьк Волинського воєводства. 99 справ за 1926–1939 рр., включених в один опис. Це: директивні вказівки головного управління «Об'єднання єврейських шкіл», Луцького шкільного інспекторату; протоколи засідань педагогічної ради; постанови загальних зборів школи; повідомлення шкільного інспектора про відкриття

Методичні публікації

школи; звіти шкільного інспектора про перевірку школи; листування з Луцьким шкільним інспекторатом, Луцьким повітовим старостом, єврейською гміною, іншими установами з навчальних, адміністративних, господарських питань; книга реєстрації кореспонденції; бюджет школи; касові книги; статут товариства «Об'єднання єврейських шкіл»; документи спортивного товариства «Ютжня»; класні журнали; книга обліку успішності учнів; свідоцтва; атестати; особові справи учнів; список учителів.

Ф. 257 – Луцька семикласна школа № 8, м. Луцьк, дев'ять справ за 1934–1939 рр., які включено в один опис. Це класні журнали, книга оцінки поведінки й успішності учнів.

Ф. 259 – Луцька семикласна школа № 5, м. Луцьк, крайні дати діяльності не встановлено. У фонді дві справи за 1925–1926 рр., це класні журнали.

Ф. 526 – Луцька двокласна приватна школа, м. Луцьк, крайні дати діяльності не встановлено. У фонді одна справа – класний журнал за 1931–1932 рр.

Ф. 527 – Луцька шестикласна російська школа, м. Луцьк, крайні дати діяльності не встановлено. У фонді п'ять справ за 1934–1936 рр. Це класні журнали.

Ф. 407 – Копачівська школа, с. Копачівка Луцького повіту Волинського воєводства, з 1940 р. – Рожищенського району Волинської області, крайні дати діяльності не встановлено. У фонді сім справ за 1928–1929, 1938–1941, 1943–1944 рр. Це лекційний, шкільні та класні журнали, журнал оцінки поведінки й успішності учнів.

Висновки. Усе викладене вище дозволяє стверджувати, що в Державному архіві Волинської області є значний масив документальної інформації, яка висвітлює проблеми шкільництва на Волині у міжвоєнний період.

Література

1. Держархів Волинської обл. – Р-66, Архівний відділ виконкому Волинської обласної Ради народних депутатів, 1939–1940, 1944–1988, оп. 3, спр. 14, арк. 19–20.
2. Державний архів Волинської області : анований реєстр описів: Фонди періоду до 1939 року. – Луцьк : Надстир'я, 2008. – 392 с.
3. Державний архів Волинської області : путівник. – Луцьк : Надстир'я, 2011. – 952 с.